

**Nor naiz, exiliorik gabe?
Euskal exilioa: kategoria kultural eta
politikoa.**

**Euskal exilioaren sinekdoke bat: Martin
Ugalderen hautuak eta abertzaletasunaren
gune representatiboak.
EKT 2012/10/17
Larraitz Ariznabarreta Garabieta**

**1. ITHAKA Konstantin Kavafis (1863-
1933)**

Ithakara itzultzeko bidaian abiatzen zarenean,
egizu otoitz bidea luze izan dadin,
menturez betea, ezagutzez betea.

Lestrygonei eta Zyklopeei,
eta Poseidon hiratuari ez iezaiezu beldur izan,
horrelakorik ez duzu zeure bidean inoiz
aurkituko,
zure pentsamenduak gora badirau, baldin eta
zirrara

fin batek zure izpiritua eta zure gorputza
ukitzen baditu.

Lestrygonak, Zyklopeak,
Poseidon hiratua ez dituzu aurpegiaratu,
zeure ariman ez badiezu abaro ematen,
zure arimak ez baditu jartzen zure aurrean.
Egizu otoitz bidea luze izan dadin.

Anitz udagoiz izan dadin,
zeinetan zein plazerrez, zein zoriontasunez
helduko baitzara alde zurretik amesturiko
portuetara;

geldi zaitetz merkatu feniziarretan,
eta merkarntzia ederretarik egizu pilakera,
perlak eta koralak, anbare eta ebanoak,
eta lurrin laketgarri era guztietakoak,
ahal duzun gehiena lurrin laketgarrietarik;
hiri egipziar askotara joan zaitetz,
ikasteko eta ikasteko dakitenengandik.
Zeure adimenduan ukan ezazu Ithaka beti.
Horrainoko etorrera da zure jomuga.
Baina ez ezazu presaka zeure bidaia bat ere.
Hobe da anitz urte eder dirauela;
eta behin zaharturik ja irlara heltzea,
bidean irabazitako guztiarekin aberats,
espero gabe Ithakak aberastasunik ematea.
Ithakak bidaia eder bat eman zizun.

Bera gabe ez zinatekeen abiatu.

Baina ez dauka deus besterik zuri emateko.
Era pobrea edireten baduzu, Ithakak ez
zintuen engainatu.

Bilakatu zaren jakintsua, hainbeste
esperientziarekin
ulertu dukezu Ithakak zer erran nahi duten.
(1911)

© K.P. Kavafis

© itzulpenarena: Andolin Eguzkitza /
Olga Omatos

Iturria: www.susa-literatura.com

**2. ¿QUIÉN SOY YO, SIN EXILIO?
Mahmoud Darwish (1941-2008)**

Extraño como el río al borde del río...El agua
me ata a tu nombre. Nada me retorna de mi
lejanía

a mi palmera: ni la paz ni la guerra.

Nada me incorpora a los Evangelios.

Nada... nada relumbra desde la costa del flujo
y el reflujo entre el Tigris y el Nilo.

Nada me desembarca de los navíos del
faraón.

Nada me porta o me hace portar una idea: ni
la nostalgia

ni la promesa. ¿Qué hacer? ¿Qué
hacer sin exilio y sin una larga noche
que escrute el agua?

El agua

me ata

a tu nombre.

Nada me lleva de las mariposas de mi sueño

a mi realidad: ni la tierra ni el fuego. ¿Qué

hacer sin las rosas de Samarcanda? ¿Qué

hacer en un lugar que pule los cantos con sus
piedras

lunares? Ambos somos ligeros, como

nuestras casas,

en los vientos lejanos. Somos amigos de los
seres

extraños entre las nubes... dos restos de

la gravitación de la tierra de identidad. ¿Qué

haremos? ¿Qué

haremos sin exilio y sin una larga noche

que escrute el agua?

El agua
me ata
a tu nombre.
No queda de mí más que tú, y no queda de ti
más que yo, un extraño que acaricia el muslo
de su extraña. ¡Oh,
extraña! ¿Qué haremos con la tranquilidad
que
nos queda y con una siesta entre dos mitos?
Nada nos lleva: ni el camino ni la casa.
¿Este camino ha sido siempre igual,
o nuestros sueños lo han cambiado
tras hallar, entre los mongoles, un caballo
en la colina?
¿Qué haremos?
¿Qué
haremos
sin
exilio?
Iturria: www.poesiaarabe.com

3. José Luís Abellán

“Una forma segura de castrar a un pueblo es hacerle perder la memoria, y a ello se entregó con afán la dictadura franquista; de aquí que, junto a la dura represión física de los derrotados y a la depuración administrativa de los considerados hostiles, el régimen tratara de borrar cualquier vestigio de los que habían abandonado el país. Los exiliados y cualquier elemento que pudiera servir para recordarlos fue sometido a persecución sistemática, a cuyo objetivo la censura se ocupó con acendrada saña: censura de sus nombres, de sus obras o de su misma existencia física. Sencillamente, los exiliados no existían, y al efecto de que así pareciese la censura tejió una tupida cortina que les ocultase a los ojos del interior, haciéndolos invisibles.” (2002: 341)

4. Ibon Sarasola

“El valor de la obra de estos admirables derrotados que siguieron luchando sin dejarse hundir en la desmoralización general, consistió en aportar lo que más falta hacía en

aquel momento: la continuidad. Esa literatura podrá ser de escasa calidad, pedestre, extemporánea, pero no puede negarse que por lo menos existía, y eso era lo más necesario.” (1982:94)

[Adorea galdu gabe aritu ziren galtzaile miresgarri haien lanaren emari garrantzitsuena garai haietan gehien behar zena lortzea izan zen: jarraipena. Baliteke literatura hura kalitate eskasekoa, trauskila eta garaiz kanpokoa izatea; baina gutxienez zerbait bazen eta hori zen funtsezkoena.]

5. Edward Said (1935-2003)

“The study of literature is not abstract but is set irrecusably and unarguably within a culture whose historical situation influences, if it does not determine, a great deal of what we say and do.”(2000: xxvi)

“Most people are principally aware of one culture, one setting, one home; exiles are aware of at least two, and this plurality of vision gives rise to an awareness of simultaneous dimensions, an awareness that- to borrow a phrase from music- is contrapuntal.” (2000: 186)

6. Anjel Lertxundi:

“Ugalderen *Itzaileak* da ahozko tradizioarekiko lotura zuzenetik zein kostunbrismoaren bideetatik desbideratzen eta bide propioa egiten ahalegintzen den lehendabiziko euskal ipuin-bilduma.” (1997:27)

“Onak eta gaiztoak baino, irabazleak eta galtzaileak bereizten ditu Ugaldek. Edo sufrimendua banatzeko mekanismoen jabe guztiz ahaltsu bihurtu direnak eta sufritzaileak.”(1997:28)

7. Koldo Izagirre

“Euskal literaturaren belaunaldiak direla eta ez direla, Xabier Mendiguren adiskideak berriki esana dit beraiek -euskal idazle gazteek, alegia- ez dutela Saizarbitoriaz aurretiko narratzaileak ezagutzen, eta “ezagutu” aditzak, igartzen diot nik, “errekonoizitu,geureetako bezala hartu” esan nahi du oraingoan. (...) Orduan, errukirik gabeko zehaztasun bat gaineratzen dizu euskal idazle gazteak: “Badago salbuespen bat, badago gureetako den bat, kontenporaneo duguna. Funtsean, geure narratzaile premua dugu: Martin Ugalde.” *Erroetatik mintzo*. (1993)

8. Iñaki Uria

“Oraindik ere elkarren ukazio gisa planteatzen zaizkigu maiz bi termino horiek: euskalduna versus unibertsa. Edo Euskal Herria versus mundua. Euskal Herria lur azaletik desagerrarazi nahi dutenek bultzatzen zuten (eta dute) dikotomia hori, jakina. Baina ez horiek bakarrik. Mundua euskararen eta Euskal Herriaren etsai delakoan, euskalduntasuna bere birjintasunean mundutik at gordetzearen aldekoak ere izan dira. Batzuei eta besteei egin die aurre Martinek, euskalduntasuna unibertsalizatuz, unibertsoa euskaldunduz.” (Berria, 17-10-2003)

9. Martin Ugalde (1921-2004)

- a. "Mi trabajo siempre ha tenido un objetivo, ser lo más eficaz posible para el país, primero, y luego para el partido al que pertenezco" (*Deia*, 1981)

[“Nire lanak beti izan du helburu nagusi bat: nire herriarentzat eta alderdiarentzat eraginkorra izatea”]

“Hona etorri nintzenean EAJ-koa nintzen. Ajuriagerrarekin nengoen. Ni politiko sentitzen nintzen, baina ez agintetik, kontrakoa baizik, erresistentzia egiteko nengoen preparatua. Kargu bat hartzea hori ez zen nirea. Ez nintzen sentitu partiduko. Niri interesatzen zitzaidan euskalduntasuna eta euskara.” (1997).

- b. “La Universidad organizada por un Estado plurinacional como el español, en lugar de tratar de poner al servicio del pueblo vasco los medios necesarios para su conocimiento, para su investigación, para su desarrollo, para reconciliar su realidad circundante con su intimidad espiritual, ha sido usada sin escrúpulos como vehículos de nacionalismo imperialista, para dominar con su cultura las demás, tratando de extirparlas radicalmente; así, en lugar de cumplir la función universitaria de dar la luz, de descubrir la verdad, de dotar al hombre del equipo que necesita para caminar erguido y adelante, sin miedos, ha servido en la realidad para dejarnos a los vascos en una oscuridad angustiosa, incapaces de ser nosotros mismos. Y así, incapaces de ser otra cosa que no responda a los impulsos de nuestra

propia identidad, nos ha dejado la Universidad española marginados, alienados.” (*Alderdi*, 1967)

- c. “¿No tenemos un gran teatro? Es natural que carezcamos de autores si no presentamos y criticamos sus trabajos, si no los cultivamos y también es natural que si no creamos nuestro ambiente de teatro no saldrán de nuestras filas nuevos autores capaces de sacar al plano universal, con formas de expresión nuevas, modernas, nuestros problemas, nuestras peculiares formas de ver la vida, nuestra angustia nacional, el significado de nuestra emigración, el drama de nuestro pueblo. (...) Debemos esforzarnos por crear y desarrollar nuestro propio teatro y darlo a conocer a los demás. Esto requiere que dediquemos atención especial a nuestro teatro, se estimule a los nuevos autores, facilitando de paso la creación de las nuevas promociones de intérpretes o actores mediante la facilidad que brinda interpretar motivos y circunstancias que ya se conocen y se han vivido de una u otra manera.” (*EuzkoGaztedi*, 1955)

[Ez dugula antzerkigintza oparorik? Logikoa da idazlerik ez izatea beren lanak lantzen, taularatzen eta kritikatzan ez baditugu. Logikoa da, halaber, gure antzerti giroa sortu ezean idazlerik gure artetik ez sortzea. Gure arazoak, gure ikuspuntu propioak, gure angustia nazionala, gure emigrazioaren esanahia, gure herriaren drama espresio garaikidez, modernoez, plano unibertsalera eramatea asmatuko duen idazlerik ez sortzea. (...) Geure teatroa sortzen, garatzen eta besteei ezagutzara ematen saiatu behar dugu. Gure antzerkigintzari arreta berezia eman eta idazle berriak estimulatzan saiatu behar genuke. Bide batez, gainera, interprete

eta aktore berriei erraztasunak eman beharko genizkieke ezagunak zaizkigun edo eta bizi izan ditugun gaiak eta egoerak jorrazteko.]

- d. “Es verdad que, a mi juicio, la política ha incidido con algunas consecuencias dañinas en el manejo del problema que se plantea al pueblo vasco con su lengua. No todo el mundo estará de acuerdo, pero yo sí creo que hoy está tomando cuerpo la conciencia de que hemos cometido muchas exageraciones de purismo y puritanismo, y muy perjudiciales, en el campo lingüístico. (*Unamuno y el vascuence* 1966, 165)

[Nire aburuz egia da politikak eragin kaltegarria izan duela euskaldunek bere hizkuntzarekin duten auzian. Guztiak ez dira ados egongo, baina nire ustez hizkuntzarekin izandako gehiegizko zorrozkeria eta garbizalekeriak euskararen biziraupenean eragin kaltegarria izan dituenaren kontzientzia gorpuzten ari da.]

- e. “Hizkuntza guztiak bi eratako bideak izaten dituzte: kalekoa eta literaturakoa; baina euskara ahoz-ahoz bakarrik gorde den hizkuntza izan da eta idatzizko hizkuntza irakurtzea zail egiten zaigu. Entzuteko idazten diren kontuak errazak izan behar dute (...). Kontu horiekin ez dugu literaturarik egin behar, ez eta periodismorik ere, ez eta ensaiorik ere.” (*Tierra Vasca*, 1967)
- f. “Los trabajos en euskara se reducen a un ámbito cultural muy reducido, de élites que tratan de problemas excesivamente seleccionados y con un vehículo enteramente inepto para llegar donde tiene que ir destinado para su divulgación, al grueso del pueblo. Se hace un uso excesivo del euskara académico y sobre temas que interesan al patriota formado o a

muy poca gente.”(...). (*EuzkoGaztedi*, 1955)

[Euskarazko lanak oso kultur eremu txikira mugatzen dira, eliteengana zuzentzen dira, arazo aukeratuegiekin eta heldu behar duten lekura heltzeko, dibulgaziotik herrira, okerreko bideetatik . Euskara jaso, akademikoa, gehiegitan erabili ohi da, eta jorratzen diren gaiak ere abertzale oso prestatuei edo oso jende gutxiri interesatzen zaizkienak izan ohi dira.]

g. “Tenemos que salvar la gran diferencia que existe entre el euskara escrito y el hablado. Nuestro pueblo no ha podido cubrir, por su carencia de medios de cultura euskérica, la diferencia que existe siempre entre las lenguas habladas y las correspondientes escritas. Falta la niveladora de la divulgación. Este es un verdadero problema que nadie ha acometido con seriedad todavía, pero que es urgente resolver. Hace falta una campaña de divulgación que debe emprenderse con medios y métodos modernos. Para eso hay que bajar forzosamente del pedestal el euskara culto, académico, que cumple su objeto, pero no el urgente que precisa nuestra lengua para superar esta terrible crisis.” (*EuzkoGaztedi*, 1955: 2)

[Ahozko eta idatzizko euskararen arteko desberdintasunak gainditzen saiatu behar dugu. Gure herriak euskal kulturaren egondako gabezien erruz ezin izan du ahozko eta idatzizko hizkuntzaren artean egon ohi diren desberdintasunik gainditu. Dibulgazioaren lan berdintzailea falta zaigu. Gai honi ez dio oraindik inork serio eutsi, baina nahitaezkoa da arazoari konponbide bat aurkitzea. Bide modernoaren bitartez dibulgazio kanpaina bat habian jartzea derrigorrezkoa da.

Horretarako euskara jaso, akademikoa, dagoen idulkitik jaitsi beharra dago. Euskara kultuak bere betebeharra du, baina ez dio inola ere gure hizkuntzari dagoen kinka larritik irteten lagunduko.]

h. “Bestalde, hasia nintzen pentsatzen, egitan, neuk ez nituela inoiz aitatzok bere lurtean ikusi zituen mirariak ikusiko. Ez nekien zergatik; behar bada neuk lur hau, nire aitaren eta amaren lurra, bereziki nirea bezela sentitzen ez nuelako. Neuk Ameriketako, Venezuelako, orotzaren ederrak nituen... Baina, bestalde, oroipen zoragarri hauek nire guraso eta anaia eta ahizpekin, eta Rosa Chacón indiarrarekin ere lotuta zeuden; hasia nintzen, bestalde, amonarekin izandakoak gogoratzen, barnetegia ere nire munduan zegoen baina pentsatzen hasia nintzen nire aitak zituen egiazko erroak ez nituela neuk inoiz nire bezela ezagutuko...Eta hark ere ez nireak...(...) Dezepzio hau ere nire barruan zegoen dagoeneko.”

(*Itzulera baten historia*: 132)

i. “Ez naiz borrokari, nahiago dut konbentzitu bantzutu baino.” (“Demokratikoki lortu ahal dena”. (*Egunkaria*, 1083, 1994-6-7: 2.)

j. “Egia denok dakigunez, milaka aurpegiko irudia da; euskarak ba du hau adierazteko esaera argi bat: ‘Buru bezan bat aburu’. Fernando Savater-ek buruz argia denez, esaten ditu argiak diren bereak, eta bestalde, izpirituz lokabe denez, interesgarriak dira aipatzen dituen bi muturretako euskaldun eta espainolentzat.” (*Deia*. 1983-6-10: 18)

k. "Iritziak, egiaren alderdi bat erakusten edo sostengatzen du bereziki, baina zeharkakoak eta kontrakoak ere diren defentsak isladatzen ditu batzutan; hala, interesatuaren zentzu honekin argudio bera erabili daiteke alderantzizko ondorioa ateratzeko." ("Iritziaren Dinamika", *Egunkaria*, 1995-1-31: 2)

l. "(...) Para despertar el interés sobre este punto de la deseducación de la juventud vasca ¿no hay un enorme vacío que llenar en el terreno de dar armas ideológicas, las razones históricas, el fuego ideal de futuro a nuestras juventudes? Ya no bastan las razones de apego social, que a veces es de alcances parroquiales, el tradicionalismo estático, el cariño a unas tradiciones folklóricas, para mantener en la juventud de hoy ese fuego ideal que mueve a la acción en las dimensiones que necesita nuestro esfuerzo nacional."

[Euskal gaztediaren des-educazioa-ri buruz hausnartzerakoan; ez al dago hutsune handi bat bete beharra gaztediari arma ideologikoak, arrazoi historikoak, ematerakoan, baldin eta hauen artean etorkizuneko sua piztea lortuko bada? Gaur egun gure nazioak behar dituen ahaleginak gazteen artean hedatzeko, eta hauek ekintzara bultzatzeko ez dira nahikoa gizartearen atxikimenduzko jarrerak -parrokia kutsudunak gehiegitan- tradizionalismo estatikoa edo eta tradizio folkloriko batzuekiko maitasuna.]

m. "Dicen quienes dicen querernos bien (...) que somos un raro ejemplo de pueblo 'primitivo', que tenemos la belleza del fósil, de la momia, y también nos reconocen una cierta 'honradez', una cierta 'bondad' y también una cierta 'ingenuidad' graciosa y saludable. (...) Se nos

quiere recompensar sin soluciones con una cátedra en Salamanca y con el elogio fúnebre de nuestra cultura. Y sin embargo, la admiración y la piedad no nos interesan." (1976c)

[Maite gaituztela esaten duten horiek herri primitibo bat garela diote, fosilaren edertasuna dugula, momiarena. Herri zintzoa eta ona garela ere badiote, eta xalotasun atsegina eta osasungarri baten jabe izatea ere aitortzen digute. (...) Konponbide bat eman beharrea saritu egin nahi gaituzte Salamancan katedra bat emanaz, eta hilei egin ohi zaizkien laudorioak gure kulturari opatuz. Guri, ordea, miresmena eta errukia ez zaizkigu interesatzen.]

n. Quisiera que el lector entendiese mi intención de distinguir lo que es sustantivo y permanente en la vida de un pueblo, aun en aquel en que no existe un partido político (la lengua y el derecho a su cultivo: escuelas, universidades, prensa, teatro; y su sentido nacional y religioso) de aquello que es circunstancia política: actividad partidista y anti-franquismo por ejemplo. (...)

Por eso cuando me encuentro en la alternativa de elegir un objeto primordial e inmediato, yo me decido claramente por el cultural. ¿Por qué? Porque considero que es el que reúne las dos condiciones exigidas: la de ser fundamental y la de ser impostergable. (1964)

[Irakurleak nire asmoa ulertzea nahi nuke. Batetik, herri batentzat funtsezkoa eta betikoa dena, nahiz eta bertan alderdi politiko bakar bat ere ez egon, (hizkuntza, eta berau erabiltzeko eskubidea, eskolak, unibertsitateak, prentsa, antzerkigintza, eta herriaren zentzu nazionala eta erlijiosoak), eta bestetik zirkunstantzia politikoa: alderdien

inguruko ekintzak, edo frankismoaren kontrako borroka, adibidez. (...)
Horregatik helburu nagusi, eta berehalako, bat aukeratzekotan kulturaren alde egiten dut argi eta garbi. Zer dela eta? Bi baldintzak betetzen dituela uste dudalako; hots, funtsezkoa eta berehalakoa da.]

- o. "Gaur nire belaunaldiko abertzale batzuei galdetu nahi diet, geuk bilatzen eta espero genuen egun horri noiz arte utzi behar diogu zain, itxaroten?
Badirudi nire lagun hauek egindakoarekin nahikoa dutela, guk

aldarrikatzen genuen askatasuna hain gertu ikusi eta hain urrun jartzen digutenean oraindik. (*Egunkaria*, 1992)"

BIBLIOGRAFIA (oso) LABURRA:

ARIZNABARRETA, Larraitz. (2002a). "Martin Ugaldere etikaz". *Martin Ugalde Azterkizun*. Donostia. Saturrarán

–: (2002b). "Ugalde. Ikerketa bibliografikoa". *Martin Ugalde Azterkizun*. Donostia. Saturrarán

–: (2007). "Euskal Unibertsitatea Venezuelako erbestearen ikuspuntutik." *Euskal erbestearen kultura*. Donostia. Saturrarán.

–: (2008). "Pedagogia xede Martin Ugaldere antzerki lanean". Donostia. Saturrarán.

–: (2009). "Idazlearen hautuak eta gune representatiboak. Hainbat gogoeta Martin Ugaldere iritzi artikuluen harira". *Euskal exilioaren identitateak*. Donostia. Deustuko Unibertsitatea-Hamaikabide.

–: (2011). "Erresistentzia eta proiektu identitateak Martin Ugaldere obran". Donostia. Deustuko Unibertsitatea-Hamaikabide.

ALONSO CARBALLÉS, Jesús Javier. (2000). "Educación, Cultura e identidad de los niños vascos en el exilio". *Sesenta años después. Euskal erbestearen kultura*. Donostia. Saturrarán. 285-310.

AMEZAGA, Arantzazu (2000): "El periodismo vasco en el exilio'. Sesenta Años después." *Euskal erbestearen kultura*. Donostia. Saturrarán.

"BELTZA". LÓPEZ, Emilio. (1977). *El nacionalismo vasco en el exilio*. Tafalla. Txalaparta.

IZAGIRRE, Koldo. (1993). *Erroetatik mintzo*. Donostia. Sendoa.

GALFARSORO, Imanol. (2005) *Kultura eta identitate erbesteratuak*. Iruña. Pamiela.

GURRUTXAGA, Ander. (1985). *El Código Nacionalista Vasco durante el franquismo*. Barcelona. Anthropos.

IZTUETA, Paulo. *Euskal erbesteko pentsamendua*. Donostia. Utriusque Vasconiae.

LERTXUNDI, Anjel.(1997). *Martin Ugalde: leialtasun baten historia.Glosak*. Andoain, Andoaingo Udala.

–: “Hitzaren leial, leial herriaren”. *Berría* (urriak 5, 2004).

NOCI, Juan Carlos. (2001). “50eko hamarkadako euskal aldizkariak eta beren eragina”. *Egan*. 2. garaia. LIV. Donostia. RIEV. 97-124

SAID, Edward (2000): *Reflections on Exile and Other Essays*. Harvard University Press.

SARASOLA, Ibon. (1982)*Historia social de la literatura vasca*. Madrid. Akal.

PADORNO,E. eta SANTANA,G. (2004): *Perseguidos, malditos y exiliados en la literatura universal*, Zaragoza, Universidad de Las Palmas de Gran Canaria.

TORREALDAY, Joan Mari. (1998).*Martin Ugalde. Andoaindik Hondarribira Caracasetik barrena*. Donostia. Jakin.

–: (1999). “Txillardegi eta Martin Ugalderen arteko gutunak (1961-1969)”. *Jakin* 114.

SAN SEBASTIÁN, Koldo. “Abertzales en el nuevo mundo”. *Deia* (urriak 17,1993a).

–:“Venezuela, un mundo aparte”. *Deia* (urriak 17,1993b.)

–:“La acción del gobierno vasco en el nuevo mundo”. *Deia* (urriak 17, 1993c).

URIA, Iñaki. (2002). “Idazle izan nahi zuen kazetari euskaldunaren kronika”. *Martin Ugalde Azterkizun*. Donostia. Saturraran.